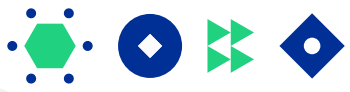

**Dostępność
i równe
traktowanie –
jak o nie zadbać?**

Spis treści

Wstęp	3
1. Język równościowy	4
2. Dostępność i równe traktowanie	8
Lista sprawdzająca	9
a. Promocja i zapisy na wydarzenie	9
b. Architektura	11
c. Narzędzia umożliwiające pełny udział w wydarzeniach	13
d. Dostępność i standardy organizacyjno-proceduralne	14

Wstęp

Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny działa na rzecz społeczeństwa obywatelskiego, dla którego różnorodność społeczna, równe traktowanie i dialog stanowią szczególną wartość. Jako Operator Programu staramy się, aby nasze działania były jak najbardziej włączające i dostępne dla wszystkich. Was też do tego gorąco zachęcamy!

Zdajemy sobie sprawę, że to podejście może stanowić pewne wyzwanie i konieczność zdobycia nowej wiedzy (my też się wciąż uczymy!). Aby Wam w tym pomóc, przygotowaliśmy krótki poradnik dotyczący równego traktowania oraz dostępności.

W pierwszej części znajdziecie wskazówki dotyczące języka równościowego, włączającego, szanującego potrzeby i postulaty różnych grup, kierującego się złotą zasadą: mówimy o danej grupie tak, jak ona by chciała, aby o niej mówiono.

Druga część poświęcona jest dostępności i równemu traktowaniu z perspektywy organizacji wydarzeń. Poszczególne wskazówki zawarte w tym rozdziale mogą też być przydatne m.in. przy przygotowywaniu i publikacji różnych materiałów w sieci czy w prowadzeniu mediów społecznościowych.

Na końcu każdej części zamieściliśmy listę przydatnych linków, pod którymi znajdziecie więcej informacji na dany temat.

Jesteśmy przekonane, że równe traktowanie i dostępność powinny i mogą stać się standardem działań w trzecim sektorze. Życzymy powodzenia we wdrażaniu tych rozwiązań, a w razie potrzeby – służymy radą!

*Zespół komunikacyjny Programu
Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny*

1. Język równościowy

Lena Rogowska-Lewandowska

Język jest nie tylko narzędziem opisującym rzeczywistość, ale też ma wpływ na jej kształtowanie – może wzmacniać efekty równościowe Twojego projektu. Poniższe wskazówki pokazują, w jaki sposób używać języka równościowego – języka, który nie wyklucza i nie stygmatyzuje.

- ▶▶ **1. Przedstawiaj informacje o działaniach w prosty, przystępny sposób – tak, aby były zrozumiałe i dostępne dla różnych grup.**

Nie zakładaj istnienia „uniwersalnego odbiorcy”. Społeczeństwo jest zróżnicowane – myśl np. o osobach z niepełnosprawnością intelektualną lub o migrantkach i migrantach uczących się języka polskiego. Używaj powszechnie znanych słów, krótkich zdań, unikaj imiesłowów, strony biernej i form bezosobowych.

- ▶▶ **2. Nie redukuj osób do jednej cechy.**

Tożsamość każdej osoby składa się z wielu cech. Niektóre grupy mniejszościowe bywają postrzegane społecznie przez pryzmat tylko jednej cechy. „Bezrobotni”, „niepełnosprawni”, „homoseksualiści” – takie określenia redukują osoby do jednego wymiaru tożsamości. Lepiej mówić „osoby bezrobotne”, „osoby z niepełnosprawnościami”, „osoby homoseksualne”.

- ▶▶ **3. Używaj żeńskich końcówek i języka neutralnego płciowo.**

Żeńskie końcówki (feminytywy) są poprawne i należy ich używać. Pisz więc „koordynatorka”, „trenerka”, „historyczka” itd. Jeśli jednak kobieta (lub osoba

niebinarna) na danym stanowisku woli formę męską lub inną – należy jej wolę uszanować.

W liczbie mnogiej, mimo że nazwy męskie są generyczne – czyli opisują osoby różnych płci, np. „obywatele” – warto podkreślać obecność kobiet, pisząc „obywatele i obywatelki” lub „obywatelki i obywatele”.

Kiedy odnosisz się do osób różnych płci (w tym do osób niebinarnych), warto używać języka neutralnego płciowo np. „osoby uczestniczące w spotkaniu” zamiast „uczestnicy”.

4. **Dostrzegaj sprawczość.**

W języku istnieją wyrażenia odnoszące się do grup, którym zwyczajowo nie przypisuje się sprawczości – uważaj na wzorce językowe podtrzymujące bierność i podległość. Pisz „kobiety zdobyły prawa wyborcze” zamiast „kobiety otrzymały prawa wyborcze”, unikaj paternalizmu (nie używaj zdrobnień imion osób starszych lub osób z niepełnosprawnościami), nie używaj wyrażen: „wyciągać z biedy”, „roszczeniowe grupy”, „aktywizowanie biernych jednostek”.

5. **Unikaj powtarzania stereotypizujących, uproszczonych i etnocentrycznych określeń.**

W języku polskim funkcjonuje bardzo dużo określeń, które nie oddają aktualnego stanu wiedzy i niosą negatywne konotacje.

Używanie słowa „rasa” w odniesieniu do ludzi od początku motywowane było próbą uzasadnienia rasizmu – tego, że jedne rasy są wyższe od innych. Współcześnie wielu genetyków uważa, że podział ludzi na rasy nie ma uzasadnienia naukowego. Przeczytaj artykuł „Koncepcja rasy nie ma żadnych genetycznych podstaw”. Rasy człowieka nie warunkuje kolor skóry?

a. Pochodzenie

Precyzyjnie określaj miejsca geograficzne i pochodzenie etniczne. Nie używaj takich określeń, jak: „Czarny Ląd”, „prymitywne ludy”, „egzotyczne kultury”. Pamiętaj, że Afryka jest ogromnym, zróżnicowanym kontynentem, dlatego wyrażenie „Polacy i Afrykańczycy” jest niefortunne. Dbaj o symetrię w określaniu miejsc pochodzenia, pisz np.: „Afrykańczycy i Europejczycy” lub „Kongijczycy i Polacy”. Pamiętaj, że polscy Romowie są Polakami – mają obywatelstwo polskie, nie powinno się więc używać określenia „Polacy i Romowie”. Możesz pisać „etniczni Polacy i Romowie” lub „Romowie i nie-Romowie”.

Odnos się do koloru skóry tylko wtedy, gdy ma to znaczenie. Możesz używać określeń: „czarni”, „biali”, ewentualnie „czarnoskórzy”. Nie używaj określenia „żółci” – lepiej wskazać konkretny kraj pochodzenia lub narodowość. Nie używaj określenia „czerwonoskórzy” lub „Indianie”, tylko „rdzenni Amerykanie”.

W odniesieniu do różnic w wyglądzie ludzi lepiej używać wyrażenia „kolor skóry” niż „rasa” czy „odmiana człowieka”.

Nie używaj określenia „nielegalni imigranci”, pisz o „osobach / imigrantach o niezalegalizowanym statusie” lub „czasowo bez legalnego prawa pobytu”.

„Osoba Głucha” (pisana wielką literą) oznacza osobę wychowaną w kulturze Głuchych – jest to mniejszość kulturowa i językowa, osoby Głuche mogą być słyszące. „Osoba głucha” (pisana małą literą) jest synonimem wyrażenia „osoba niesłysząca”.

Przydatne linki

- **Poradnik „Jak mówić i pisać o grupach narażonych na dyskryminację? Etyka języka i odpowiedzialna komunikacja”.**
- **Nagranie webinarium „Język, który łączy, język, który dzieli – o równości w języku”.**
- **Strona Pracowni Prostej Polszczyzny Uniwersytetu Wrocławskiego.**
- **Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie żeńskich form nazw zawodów i tytułów.**
- **Strona zaimki.pl zawierająca wiele cennych informacji o niebinarnych formach.**

1. Język równościowy

b. Określenia niepełnosprawności

Nie używaj krzywdzących określeń, takich jak: „inwalida”, „kaleka” „upośledzony”, „głuchoniemy”, „niepełnosprawny”.

Nie używaj określeń żargonowych i eufemistycznych, takich jak: „wózek”, „przykuty do wózka”, „inwalida na wózku”, „sprawny inaczej”.

Pisz: „osoba z niepełnosprawnością”, „osoba z niepełnosprawnością ruchową”, „osoba poruszająca się na wózku”, „osoba poruszająca się o kulach”, „osoba niewidoma”, „osoba niedowidząca”, „osoba głucha” lub „osoba Głucha”, „osoba niedosłysząca”, „osoba głuchoniewidoma”, „osoba z niepełnosprawnością intelektualną”, „osoba z doświadczeniem kryzysu zdrowia psychicznego” lub „w kryzysie zdrowia psychicznego”.

c. Określenia orientacji seksualnej i tożsamości płciowej

Ludzie mają różne orientacje seksualne. Są m.in. osoby heteroseksualne, homoseksualne, biseksualne i asekualne. Pisząc o orientacjach, używajmy końcówki „-ość”: homoseksualność, heteroseksualność. Termin „homoseksualizm” jest przestarzałym, XIX-wiecznym terminem medyczno-prawnym. Pisz: „osoba homoseksualna”, „gej”, „lesbijka”, „osoba biseksualna”, „osoba heteroseksualna”, „osoby LGBT+”.

2. Dostępność i równe traktowanie

Izabela Sopalska-Rybak
Lena Rogowska-Lewandowska

Pamiętaj!

Unikaj sformułowania „specjalne potrzeby”. Większość naszych potrzeb jest taka sama – wszyscy chcemy móc aktywnie wziąć udział w wydarzeniu, zjeść czy skorzystać z toalety. Za to część z nas może potrzebować dostosowań i może to dotyczyć nie tylko osób z niepełnosprawnościami, lecz także np. rodziców z dziećmi.

Dostępność i równe traktowanie to coś więcej niż dostosowanie budynku i zapewnienie tłumaczenia na język migowy – to ważny sposób myślenia o wydarzeniach, branie pod uwagę potrzeb różnych grup. Dlatego konsultuj wypracowane rozwiązania z osobami, które mogą wziąć udział w wydarzeniu. Jeżeli nie jesteś w stanie z jakiegoś **bardzo ważnego powodu** zapewnić dostosowania – poinformuj o tym. Jednocześnie opracuj sposób, aby zapewnić alternatywne rozwiązanie.

Pamiętaj o zapewnieniu dostępności publikowanej lub przesyłanej treści. W przypadku publikowania materiałów wizualno-graficznych w wersji elektronicznej nie zapomnij o dodaniu opisu alternatywnego lub audiodeskrypcji. Publikując posty w mediach społecznościowych, pamiętaj o:

- ▶ osobach z niepełnosprawnością słuchu – dodaj napisy oraz tłumaczenie na polski język migowy (PJM) w filmach,
- ▶ osobach z niepełnosprawnością wzroku – dodaj opisy alternatywne zdjęć i grafik oraz wersję filmu z audiodeskrypcją.

Tworząc dokument, pamiętaj o używaniu czcionki bezszeryfowej oraz nie stosuj justowania tekstu (może to utrudnić czytanie wielu osobom, np. z dysleksją). Wskazane jest wyrównanie tekstu do lewej, stosowanie nagłówków, dzielenie tekstu na akapity i, o ile to możliwe, używanie grafik dla łatwiejszego przyswojenia przekazu.

Przyjmując zapisy na wydarzenie, **pytaj o potrzebne dostosowania**, np. o asystę czy tłumaczenie na PJM (najlepiej, aby była możliwość dopisania także własnej, innej odpowiedzi) – dzięki temu zapewnisz dostępność zgodną z faktycznymi potrzebami. Jeżeli nie wiesz, kto weźmie udział w wydarzeniu, to należy założyć, że pojawią się na nim osoby, które mogą potrzebować różnych dostosowań.

Pamiętaj!

Zapewnienie pełnej dostępności wiąże się z dodatkowymi kosztami – warto je zaplanować w budżecie projektu lub zastanowić się, czy niektóre dostosowania (np. napisy do publikowanych filmów) mogą zostać zapewnione przez wolontariuszki i wolontariuszy.

Lista sprawdzająca

Poniższa tabela wymienia warunki, dzięki którym organizowane wydarzenie powinno być w pełni dostępne i spełniające standardy równego traktowania.

W lewej kolumnie zostały wypisane dostosowania oraz standardy równego traktowania. W kolumnach środkowych zaznacz **TAK** lub **NIE**, aby było wiadomo, co zostało zapewnione. W rubryce **UWAGI / UZASADNIENIE** napisz, z jakiego powodu zapewnienie dostosowania czy spełnienie standardu nie jest możliwe.

DOSTOSOWANIE	TAK	NIE	UWAGI / UZASADNIENIE
a. Promocja i zapisy na wydarzenie			
Strona internetowa z informacjami na temat wydarzenia jest zgodna ze standardem WCAG 2.1.			
Informacja o wydarzeniu jest przekazana na piśmie, np. plakaty, post w mediach społecznościowych (prostym językiem, w zrozumiały sposób).			
Informacja zawarta na stronie jest przekazana także w polskim języku migowym.			

Materiały audiowizualne promujące wydarzenie mają audiodeskrypcję lub opis alternatywny.			
Materiały audiowizualne promujące wydarzenie są tłumaczone na polski język migowy.			
Materiały audiowizualne promujące wydarzenie mają napisy.			
Materiały audiowizualne promujące wydarzenie nie powielają stereotypów na temat poszczególnych grup oraz odzwierciedlają różnorodność społeczną.			
Zapisy są możliwe przez różne formy komunikacji (np. formularz na www, telefon, mail).			
Pytania w formularzu zgłoszeniowym uwzględniają potrzeby komunikacyjne, transportowe i żywieniowe osób uczestniczących.			
Formularz zgłoszeniowy daje otwartą możliwość określenia swojej płci (nie narzuca wyboru kobieta / mężczyzna).			

b. Architektura

Została zapewniona możliwość dostania się do budynku / sali / na teren wydarzenia bez progów i schodów.			
Została zapewniona możliwość poruszania się po budynku w swobodny sposób (np. szerokie korytarze, przestrzeń manewrowa w kluczowych miejscach).			
Zostały zapewnione logiczne ciągi komunikacyjne i łatwość w przemieszczaniu się, także z myślą o osobach z niepełnosprawnością wzroku.			
Została zapewniona dostosowana toaleta w pobliżu wydarzenia (np. na tym samym piętrze, w niewielkiej odległości od sali, a w czasie wydarzeń plenerowych – przenośne dostosowane toalety).			
Została zapewniona toaleta neutralna płciowo.			
Została zapewniona możliwość samodzielnego dostania się na scenę osoby na wózku w bezpieczny sposób (np. pochylnia z niewielkim nachyleniem, brak wzniesienia sceny, podnośnik).			

Została zapewniona możliwość skorzystania z przerwy kawowej / cateringu przez osobę poruszającą się na wózku lub z niskorosłością (np. szwedzki stół na wysokości maksymalnie 90 cm, możliwość skorzystania nie tylko ze stołów koktajlowych, ale także z niższych bankietowych).			
Została zapewniona możliwość wybrania miejsca na widowni przez osobę z niepełnosprawnością ruchu (np. w przypadku osób na wózkach można zapewnić miejsce w pierwszym rzędzie, jako możliwość wyboru, ale do osoby z niepełnosprawnością należy decyzja, z jakiego miejsca na widowni chce brać udział w wydarzeniu).			
Zostały zapewnione krzesła z oparciem i podłokietnikami na widowni.			
Zostało zapewnione utwardzenie terenu głównych ciągów komunikacyjnych (dotyczy wydarzeń plenerowych w miejscach np. piaszczystych, które mogą utrudniać poruszanie się na wózku lub o kulach).			
Zostało zapewnione miejsce z przewijakiem dla dzieci.			
Zostało zapewnione miejsce do karmienia dzieci (np. fotel, na którym kobieta może wygodnie karmić piersią).			
Sprawdzono dostępność miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnością.			

c. Narzędzia umożliwiające pełny udział w wydarzeniach

Zostały zapewnione napisy na żywo.			
Została zapewniona pętla indukcyjna.			
Zostało zapewnione tłumaczenie wydarzenia na polski język migowy.			
Została zapewniona audiodeskrypcja wizualnej części wydarzenia (np. prezentacji, wystąpienia teatralnego, filmu).			
Zostały zapewnione materiały związane z wydarzeniem w różnych formach (np. w przypadku przekazywania materiałów związanych z wydarzeniem oprócz wydruku można zapewnić także plik PDF lub audio na nośnikach).			
Została zapewniona dostosowana transmisja online (np. dostępna platforma, tłumaczenie na polski język migowy, napisy).			

d. Dostępność i standardy organizacyjno-proceduralne

Zostało zapewnione bezpieczeństwo. Nie ma przyzwolenia na mobbing, molestowanie, dyskryminację. Istnieją procedury zgłaszania niechcianych zachowań.			
Jeżeli wydarzenie dotyczy grupy mniejszościowej (np. osób z niepełnosprawnościami, mniejszości etnicznych) – osoby z grupy mniejszościowej są włączone w tworzenie wydarzenia na każdym jego etapie (od planowania, zbierania potrzeb, po ewaluację).			
Catering uwzględnia różne potrzeby żywieniowe. Potrawy są wyraźnie oznakowane. Jeśli ze względów budżetowych nie można zapewnić różnorodnych potraw – wybieramy opcję, którą będą mogli zjeść wszyscy (np. wegańską).			
W rolach eksperckich występują osoby z grup większościowych i mniejszościowych. Zachowana jest równowaga płci (np. w panelach eksperckich).			
Data wydarzenia nie koliduje z żadnym ważnym świętem (różnych kultur i religii).			
Wydarzenie odbywa się w godzinach odpowiadających większości jego odbiorców i odbiorczyń.			

Zostały zapewnione oznaczenia miejsca, gdzie odbywa się wydarzenie.			
Zostały zapewnione oznaczenia piktogramami (a także opisami piktogramów, jeżeli jest taka potrzeba) różnych miejsc / pomieszczeń, w których odbywa się wydarzenie.			
Została zapewniona możliwość skorzystania z asysty w dostaniu się na wydarzenie (np. do sali, możliwość wyjścia po osobę na najbliższy przystanek transportu zbiorowego).			
Została zapewniona możliwość skorzystania z usług przeszkolonego asystenta lub asystentki osoby z niepełnosprawnością w czasie wydarzenia (np. w przypadku osób z niepełnosprawnością rąk asystent może pomóc wykonywać czynności, gdzie niezbędna jest sprawność rąk).			
Została zapewniona możliwość skorzystania z pomieszczenia wyciszeń (np. cichego, ciemniejszego pomieszczenia z miejscem, gdzie osoba w spektrum autyzmu może usiąść i się wyciszyć).			
Została zapewniona opieka nad dziećmi w czasie trwania wydarzenia.			
Osoby, które będą brały udział w organizacji wydarzenia, zostały przeszkolone z potrzeb i wsparcia osób z niepełnosprawnościami.			

Planowana dostępność wydarzenia została skonsultowana z przedstawicielami i przedstawicielkami grup, które mogą potrzebować szczególnych dostosowań do swoich potrzeb (np. osób z niepełnosprawnościami).			
Została zapewniona możliwość kontaktu z osobami organizującymi na różne sposoby (np. telefonicznie, mailowo, przez formularz na stronie internetowej).			
Została stworzona pełna informacja o dostępności wydarzenia i została opublikowana w dostępnym miejscu (np. na stronie internetowej wydarzenia).			
Ewaluacja wydarzenia bada, czy podczas wydarzenia wystąpiły sytuacje, które sprawiły, że osoby poczuły się wykluczone / gorzej potraktowane / umniejszone.			

Przydatne linki

- **Lekcja savoir-vivre wobec osób z niepełnosprawnościami.**
- **Publikacje Fundacji Kultury bez Barrier** (m.in. „Przewodnik po dostępności”, „Audiodeskrypcja – zasady tworzenia”, „Napisy dla osób niesłyszących i słabosłyszących – zasady tworzenia”).
- **Jak stworzyć tekst alternatywny? – Krótki poradnik.**
- **Nagranie spotkania „Zapewnienie dostępności – prawa i obowiązki. Co muszą wiedzieć NGO?”.**
- Grupa **Sieć Liderów i Liderów Dostępności** na Facebooku.

2. Dostępność i równe traktowanie

Dostępność i równe traktowanie – jak o nie zadbać?

Lena Rogowska-Lewandowska

Izabela Sopalska-Rybak

Publikacja opracowana przez zespół komunikacyjny
Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny.

Operatorem Programu Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny
jest konsorcjum w składzie:

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego,
Fundacja Edukacja dla Demokracji,
Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

Program Aktywni Obywatele – Fundusz Regionalny
jest finansowany przez Islandię, Liechtenstein
i Norwegię w ramach Funduszy EOG.

ISBN 978-83-955082-9-5

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie
autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach 4.0
Międzynarodowe.

Konsorcjum realizujące Program:

Warszawa 2021